

פרשת בחוקותי : טוב ורע

הקשר בין עם ישראל והקב"ה בארץ ישראל מותנה בקיום המצוות ובשמירת התורה והברית. ההתניה הזו כתובה במפורש בפרשתנו (פרק כו). ביסודה עקרון פשוט: אם תתנהגו כראוי - תנחלו את הארץ בשלווה ונחת, ואם לא תתנהגו כראוי, אזי יבואו עליכם כל הרעות האפשריות ותסולקו מן הארץ.

לאור הדברים הללו, מצפה הקורא לשתי פרשיות שהן תמונת מראה זו של זו: ברכה ולעומתה קללה, אך לא כך הדבר. התיאור בפרשה לוקה בהעדר סימטריה ואיזון בין המצב המיוחל והמצופה, המביא עמו שפע טוב לבין הכישלון והאסונות שהוא מבשר. אם תמורת ההליכה בתלם הקב"ה מבטיח כמה צרכים שהם בסיסיים: שקט, שלווה ובטחון כלכלי וקיומי, הרי שאי עמידה בדרישות גוררת עמה צרות גדולות, רעות ואימות. בהלה, מחלות קשות, יגיעה לריק, מלחמה ותבוסה, השפלות קשות, מכות טבע נוראות, אכזריות אנושית והידרדרות מוסרית, שממה וגלות, אובדן והתבוללות.

לא זו אף זו- ההבטחות הטובות הן חלקיות ויחסיות ואילו הרעות - מוחלטות וסופניות. לדוגמא: בתוך הברכות ישנה הבטחה לרגיעה, ולמצב אי לוחמה. אך פסוק סמוך מבטיח שאם נילחם באויבינו ננצח אותם. ההבטחה לניצחון במלחמה מלמדת ששנאת ישראל לא תושבת לעולם, והביטחון המובטח מוגבל בגבולות הארץ. לכל היותר, לאויב לא תהיה התעוזה לתקוף. לעומת זאת, אם תתגשם חלילה הקללה הרי שבצד האיום הפיזי של מלחמות קשות ותבוסה, גם הביטחון הפנימי יתערער. אנשים ינסו על נפשם גם ללא סיבה נראית לעין: "ונסו מנוסת חרב ונפלו ואין רודף וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין..."

על השאלה מדוע השפע מוגבל, בעוד שמידת הדין שופעת, אפשר להשיב כי מטרתה של הפרשה היא להרתיע. הפרשה אינה מעוניינת בהצגת קטלוג המגדיר את אפשרויות הבחירה השונות, ואת מחירן, אלא לגרום לנו להתרחק מן הרע, בכדי שהדברים לא יתרחשו. דא עקא, תשובה זו אינה מספקת, שהרי גם בהעצמתו של צד החיוב יש כדי לעודד לשמירה יותר מוקפדת של המצוות. ולכן, עדיין לא ברור מדוע עוצמת האיומים גדולה מקסמו ומוחלטותו של השכר המובטח.

את הסיבה לפער הזה אפשר לחפש במציאות, הפער נובע מהיכרותה של התורה את כושר הספיגה האנושי. "כל המשפחות המאושרות דומות זו לזו, כל משפחה אומללה - אומללה בדרכה שלה" אמר טולסטוי (במשפט ידוע מתוך אנה קארנינה). האושר הוא מוכר ופשוט, אולי אף בנאלי. מה שאין כן הרוע, הרוע מקבל את ממדיו כפי עוצמת החוויה, ולכן ברובו הוא מעשה ידי אדם. הפסוקים המתארים את האסונות מתארים לא רק את מה שיפול מן השמים, לא רק את הבצורת והשממה. אלא, גם, ובעיקר, את מורך הלב ואת הפחד והאימה. החיים בצל אסונות מביאים איתם דאגה אינסופית וחרדה מן הלא נודע. אנשים חיים תחת איום מרוכזים בתקתוק השעון בהווה ולא בעתיד. אנשים במצב כזה יאכלו גם את שארית התקווה ואת עתידם: בניהם שלהם. הם במנוסה מתמדת גם אם אין רודף מוחשי, חוששים מהצל של עצמם. "והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם": שפל המדרגה, הם מוכנים להודות בכל, במה שהם עשו, במה שאולי הוריהם עשו, ובכל מה שיתבקשו. הווידוי המתואר אינו וידוי של חרטה וצער ותשובה, אלא וידוי של ייאוש וריקנות ולכן, גם אין אחריו מחילה וסליחה אלא העמקת התופת. הנפח שתופסת האומללות הוא הרבה יותר ממה שאדם יכול להכיל, ולכן, הוא גם מתואר בממדים בלתי אפשריים, שהפזמון החוזר שלהם הוא: "ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי, והלכתי עמכם בחמת קרי". הפזמון הזה מעניק קצב מפתיד להתגברות הצרות והכאב, והופך אותם לסדרה הנדסית. תחושת הרדיפה מחזקת את עצמה במכפלות.

בס"ד, אתר בית מורשה, בחוקותי תשע"ב, מיכל טיקוצ'ינסקי

התיאור הזה, הקושר את הכאב הנורא עם החוויה האנושית, מספר גם סיפור נסתר: לא שכר ועונש כאן, אלא תיאור טיפוסי של החטא עצמו. כלפי חוץ החטא הוא התנערות מן הברית עם ה'. אבל למעשה, הוא מפרק את הברגים של האחיזה בארץ, שלפתע לא ברור על מה היא שעונה, הקרקע נשמטת. החטא עוקר את חשיבות המסורת, ומכאן גם את הנאמנות לה, ואת המשימה להוליד ולהמשיך את השושלת. העוון ממלא את האדם בפחד כי החיים חסרים את העיקר, את עוז המשימה ושמחת האתגר. המקבילה המושלמת של הטירוף הנואש אינו השלום האוטופי, אלא דווקא השלווה ה'יחסית'. חוסר השלימות הממלא את הלבבות בתקווה ובשאפתנות. חיים מלאי אתגרים ושמחת יצירה.

בסוף הפרשה הקב"ה מבטיח לנו שהכאב הנורא - יש לו מרפא. "לא מאסתים ולא געלתים". על פי המדרש באיכה רבה, החטא והנחמה מקבילים:

"חטאו בלב ולקו בלב ומתנחמים בלב. "וליבם שמו שמיר" (זכריה ז יב) ולקו בלב "וכל לבב דוי"

(ישעיהו א, ה) ומתנחמים בלב "דברו על לב ירושלים" (ישעיהו מ, ב) " (איכה רבה א)

המדרש הולך ומונה בזה אחר זה את האיברים שלקו וקלקלו ואת פסוקי הנחמה המביאים מרפא לאותו איבר. פסוקי הנחמה המיוחסים לאיברים נוספים:

ראש "ויעבור מלכם לפנייהם וה' בראשם", עין "כי עין בעין יראו", אוזן "ואוזניך תשמענה", אף "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים", פה "אז ימלא שחוק פיננו", לשון "ולשוננו רינה", יד "ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו", לב "דברו על לב ירושלים", רגל "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר".

המדרש בשפתו מצייר את תחיית האיברים, את חזרת הדופק התקין וזרימת הדם בגוף. אי היכולת להאזין ולהקשיב, לשמוע ולחוש, לשמוח ולרוץ. אלו הן לקויות של עם מרוחק, לקויות פיזיות של קלקול הלב, העין והראש.

וזו גאולתו.

התחדשות החושים מעוררת את היכולת לקלוט את מציאות ה', את היכולת להבין מהי משמעות החיים. וכפי שמסיים המדרש, הלכות היא ב"זה", בראייה ממשית, של הדבר הפשוט ה"זה":
חטאו ב"זה" לקו ב"זה" ומתנחמים ב"זה": "הנה אלוקינו זה קיוינו לוי" (שם).